# פרק ח משנה ד

טעם הנאמנות על דבר מועט מבושל

**הר"ש** מפרש שטעם הנאמנות משום שכשיש לבעה"ב דבר מועט פעמים שוכח מליתן לעני ונזכר רק אחרי שהוא בישל, משא"כ כשיש לו חיוב של מתנות רבות אינו שוכח, וכ"כ **הרע"ב**.

**הרמב"ם** [פי"ב מהל' מעשר הי"ד] כ' נאמנין על הירק חי ולא מבושל אא"כ הי' דבר מועט, שכן דרך בעלי בתים ליתן מעט ירק מבושל מקדרתו לעני, והוסיף **הרמב"ם** ומתוך שיכול לומר הבעל הבית נתנו לי יכול לומר אני בשלתיו ממתנותי, ועי' תוס' **הגרעק"א** מה שתמה בזה [הובא לעיל מ"ג].

**במלאכ"ש** פירש ד' הרמב"ם בשם **החכם ה"ר יוסף אשכנזי ז"ל** דבדבר מועט אין הבעלים נותן לעני חי, כיון שיהי' קשה לעני להטפל בו בפ"ע, ולכן הבעה"ב עצמו מטפל בו, והעני נאמן לומר שקיבל כן מבעה"ב, אבל הי' מקום לומר שאינו נאמן לומר שקיבל חי, כיון שאין דרך לקבל דבר מועט חי מבעה"ב, ולזה הוצרך הרמב"ם לחדש דעל זה מהני המיגו, שהי' יכול לומר שקיבלו מבושל.

# פרק ח משנה ה

א. שיעור כדי שביעה

הטעם שצריך ליתן שיעור כדי שביעה כ' **הרמב"ם והר"ש** דילפי' מדכתיב ואכלו בשעריך ושבעו.

שיעור כדי שביעה, מבואר **בגמ'** עירובין כט. שהוא שיעור ב' סעודות, ולכאו' משום דהוי שיעור שביעה של יום שלם. ועי' **במשנה ראשונה** מש"כ עוד טעם למה צריך שיעור ב' סעודות ולא סגי בשביעה של סעודה אחת.

בפירות הבאים ללפת את הפת השיעור הוא כמה שנצרך ללפת פת בב' סעודות, ומש"כ במשנה ושאר כל פירות פי' **השנות אליהו** דהיינו דברים שאין נאכלין בקביעות, כפי שיעור שיוכל לקנות מזון ב' סעודות.

ב. בגדרי שיעור ב' סעודות

נח' במשנה ת"ק ור"ע אם אזלינן אחר ב' סעודות של כל אדם או ב' סעודות של עני שזה מעט פחות, והלכה כת"ק. וביארו האחרונים דנח' אם שיעור ב' סעודות הוא שיעור בנתינה או שעיקר השיעור הוא בשביל שהעני יהי' שבע.

ויש בזה עוד נפק"מ אם יש לעני הרבה בני בית התלויים בו אם צריך שיעור ב' סעודות לכאו"א או סגי בשיעור ב' סעודות לכולם, דאי הוי שיעור בנתינה סגי בשיעור אחד של ב' סעודות, וכ"כ **בתפארת ישראל** (בועז אות ה), **ואם זה שיעור בשביעת העני צריך שכל בני ביתו יהיו שבעים**, וכ"כ בפי' **קדמון על הספרי** (הובא בדר"א באהה"ל ה"ז) **[ואף דקיי"ל כת"ק, צ"ל דס"ל דלת"ק בעינן גם שיעור נתינה של ב' סעודות וגם שיעור של שביעת העני]**.

וכן נפק"מ אם מקבל עוד מתנות בגורן אחר, שאם השיעור הוא כדי שביעת העני, יכולים לצרף שיעור נתינת ב' השדות [עי' **תוי"ט** להלן מ"ו שא"א לצרף].

ג. מעשר עני המתחלק בגורן

כ' הרמב"ם בפיהמ"ש, ובפ"ו הל' ז, ובר"ש כאן מהתוספתא, דדינא דמתני' דאין פוחתין לעני וכו' נאמר במעשר עני המתחלק בגורן, אבל במתחלק בבית נותן כמה שירצה.

ונחלקו הראשונים מה נחשב גורן ובית לענין זה, דעת **תוס'** (חולין קלא.), **ובר"ן** (נדרים פד:), **דתלוי בימות החמה או בימות הגשמים. דעת תוס** (יבמות ק.) **ובתוס' רא"ש בשם ר"ת**, וכ"ה **בשטמ"ק** נדרים, **דתלוי בזמן הביעור. דעת המאירי** (חולין קלא) **דתלוי אם הפריש בבית או בגורן, וכן משמע בעוד ראשונים.**

**ב.** עיקר החילוק בין מעשר עני המתחלק בבית או בגורן, מבואר **בספרי** (הובא בראשונים, תוס' יבמות ק., חולין קלא., ר"ן נדרים פד:, והעיר המלבי"ם ראה, יד, כח, או' קיז, שלא נמצא בספרי שלפנינו) **שבמתחלק בגורן אין טוה"נ לבעלים אין בו דין נתינה [דילפי' לי' דמכתיב והנחת], ובמתחלק בבית יש דין נתינה ולכן יש טוה"נ לבעלים [דילפי' לי' מדכתיב ונתת]. וכן יש** נפק"מ בגמ' **נדרים** פד: אם מותר ליתנו למודר הנאה [שזה אסור רק כשיש טוה"נ לבעלים].

ד. דיני הנתינה במעשר עני המתחלק בגורן

**בתוי"ט** כ' שבלקט שכחה ופאה אין דין שיעור כדי שביעה כיון שאינו דין נתינה אלא רק דין עזיבה, והק' **המנחת חינוך** (מצוה תעד) **דא"כ אף** במעשר הניתן בגורן כיון שאין דין נתינה אלא דין הנחה למה יש שיעור כדי שביעה.

ותי' **בערוך השלחן** (פאה סי' יד סעיף ז) **דעכ"פ במעשר עני יש דין שמירה** שהבעה"ב מחוייב לשמור שהעניים לא יחטפו יותר מכדי שביעה ויפסידו העניים האחרים.

ועי' **במשנה ראשונה** מש"כ בזה, ובי' הדברים שהנחה אינה עזיבה בעלמא, אלא דין לחלק כמו גזבר, ואינו דין נתינה כמו בעה"ב ולכן אין לו בזה טובת הנאה, וכן מבואר **ברמב"ם** פ"ו הי"ג, **ובתוס'** יבמות ק., שדיני סדרי קדימה אין אלא במתחלק בבית שהוא דין נתינה ולא במתחלק בגורן שהוא לא נותן אלא רק מחלק ולכן לא חייבוהו בסדרי הקדימה.

ה. שעת חיוב מעשר עני

מבואר במשנה שיש חיוב מעשר עני גם קודם ראיית פני הבית, כמש"כ **השאגת ארי'** סי' צז, וכן הוכיח **הרש"ש**. וכן מבואר **בירושלמי** מעשרות פ"ג ה"ה. והיינו כמש"כ **בחי' מרן ריי"ז הלוי** הל' מעשר שרק דין טבל תלוי בראיית פה"ב, אבל חיוב מעשר תלוי בשעת מירוח.

# פרק ח משנה ו

א. מידה זו אמורה בכהנים ולוים ובישראלים

יש ב' דרכים מה החידוש במשנה זו, **המשנה ראשונה** פי' שהחידוש דאף שלוי פטור ממעשר ראשון כיון שהוא מקבל את המעשר, מ"מ הוא חייב במעשר עני, אף שבפרשה כתוב ליתן מעשר עני ללוי לגר ליתום ולאלמנה, מ"מ בזה גם הלוי חייב, וכ"כ **בערוך השלחן** (הל' פאה סי' יד סע' יא), ולפ"ז החידוש הוא על עיקר מצות הנתינה בלוי.

אמנם **הרמב"ם והר"ש והרע"ב** פי' שהחידוש הוא שצריך ליתן להם כדי שביעה, ופי' **התוי"ט** שהחידוש בזה דס"ד שכיון שהם מקבלים מתנות

מכל השדות לא יצטרכו ליתן להם כדי שביעה, כי יצטרף שיעור הכדי שביעה מכל השדות.

**במשך חכמה** פר' כי תבוא כתב שהחידוש הוא, מכיון ששיעור מזון ב' סעודות בכהנים הוא יותר זול מישראלים, כי אפשר לקנות להם מהתרומה שהוא נמכרת יותר בזול, וקמ"ל שאפשר ליתן להם מהזול.

ב. שיעור הנתינה בתרומה ובחלה

כ' בפי' **הרא"ש, ובשנות אליהו**, ששיעור כדי שביעה הוא בכל המתנות. **ובמשנה למלך** הק' **דבתוספתא** (הביאוה הראשונים במשנה הקודמת) **איתא** שכל דינא דמתני' נאמר רק במעשר עני המתחלק בגורן אבל במתחלק בבית אין שיעור כדי שביעה, הרי דבשאר מתנות אין דין כדי שביעה. **והגר"א** (הובא במאורות הגר"א – כת"י; בפאה"ש מ"ע יב, טז; הכתב והקבלה כי תבוא) **תירץ** דלא קיי"ל כהתוספתא בזה אלא בכל מתנות הדין כן, **והוכיח** כן מד' **הספרי והירושלמי** ע"ש.

ולענין תרומה מצינו מח' ראשונים **דבתוס'** (פסחים לב. ד"ה ואין) משמע שבתרומה א"צ שיעור כדי שביעה. **ובתוס' רי"ד** שם כ' שדין זה גם בתרומה, עי"ש, ובמשנ"ל פרק ו הלכה ז בארוכה.

**בנודע ביהודה** (יור"ד תנינא סי' רא) **האריך** בזה, לענין חיוב הפרשת חלה, ונקט שיש חיוב כדי שביעה גם בשאר מתנות, **והעלה** ג' מדרגות בהפרשת חלה, להתיר העיסה באכילה סגי בכ"ש, ולצאת ידי נתינה לכהן חייב מה"ת כדי נתינה, ואפילו העיסה גדולה מאה עשרונות, ומדרבנן החיוב על כל עיסה לפי גדלה בעה"ב אחד מכ"ד ונחתום אחד ממ"ח מכל העיסה. ועי"ש **בהגה"ה מבן המחבר** מה שהוסיף בזה שאם הפריש פחות מכדי נתינה והותר הכרי, כבר אינו יכול להפריש עוד בשביל המצות נתינה, דכיון שהותר הכרי ל"ש להוסיף עוד תרומה, ובשביל לקיים את המצות נתינה צריך מעיקרא להפריש שיעור כדי נתינה, והוכיח כן מכמה מקומות מדברי התוס', ע"ש.

ב. הטעם שיש שיעור כדי שביעה רק במעשר עני [לדעת **המשנה למלך** במסקנתו], י"ל דבתוספתא (פ"ה הט"ז) איתא אין פורעין חוב ממעשר עני, ופי' **המרדכי** (הובא ב"י יור"ד רנג) דניתן לאכילה ולא לדבר אחר ע"ש, ומבואר שיש מעלה במעשר עני שעומד לאכילה יותר משאר מתנות, ולכן נאמרו בו שיעור השייך לאכילה, משא"כ שאר מתנות שהעני יוכל להנות בהם בפריעת חוב וכדומה.

ג. נותן מחצה לקרוביו

**הר"ש** פי' בזה ב' דרכים. א, דמתני' איירי שיש לו יותר משיעור כדי שביעה לכל עני, וע"ז קאי מתני' שיכול את השאר להצניע בשביל קרוביו, ולפ"ז מחצה לאו דוקא אלא כל הנותר. ב, דאיירי במתני' שבמחצה שמשייר לעניים אין שיעור כדי שביעה לכולם, וע"ז קאי סיפא דמתני' שמניח ביניהם והן מחלקין ביניהם, וכ"פ הרע"ב.

ולדרך ב' ק' אמאי יכול לעשות כן, הלא אין לו בזה טובת הנאה ואיך יכול להשאיר מחצה לקרוביו. ובי' **בברכת כהן** ע"פ ד' **התוי"ט** (להלן מ"ח) שיכול להכניס לבית מחצה רק קודם שבאו העניים לגורן, ויהי' דינו כמעשר עני המתחלק בבית שיש לו טוה"נ, וזה מה שנתחדש במשנה שרשאי לעשות כן עד מחצה. וע"ע **במשנה ראשונה** מש"כ לחדש בזה.

**וברש"ס** כ' שהמשנה זה חיוב שצריך ליתן מעשר עני תחילה לקרוביו ככל צדקה, כמבואר **בשו"ע** (יור"ד סי' רנא ס"ג), אלא דאין יכול ליתן הכל לקרוביו כיון שאין לו בזה טוה"נ, אבל בחלק חייב לקיים את ההידור לתת תחילה לאחיו, וכן מבואר **במרדכי** ב"ב, הובא **בב"י** יור"ד רנא, שכ' ומכאן אני למד אדם שנדר צדקה יכול ליתן לעניים קרוביו עד חצי מכל מה שנדר, והיינו שלמד ממתני' דידן לכל דיני צדקה שצריך ליתן מחצה לקרוביו.

ד. דין מעשר עני כדין צדקה

בדברי **הרש"ס** שכתב שהדין לתת מחצה מהמעשר עני לקרוביו הוא מדין צדקה שצריך ליתן תחילה לקרוביו כמבואר **בשו"ע** סי' רנא, מבואר שדין מעשר עני כדין צדקה. **וכן** מבואר בדין ענייי עכו"ם שאין מקבלין משאר מתנות מלבד ממעשר עני וצדקה, כמבואר **ברמב"ם** פ"א ה"ט.

ה. הי' לו דבר מועט נותן לפניהם והן מחלקין ביניהן

יש כמה דרכים בבי' סיפא דמתני', ברמב"ם (ה"ט) משמע דקאי אם אין לו בכל המעשר עני בשדה שיעור המגיע לכל עני כדי שבעו שנותן לפניהם והם מחלקין ביניהם, וכ"ה בפרישה (שלא ס"ק לב).

ולדרך ב' בר"ש [הנ"ל] י"ל דמיירי שנותן לפניהם את מה שנשאר מהיותר ממחצה והם מחלקים ביניהם.

עכ"פ מבואר שאם יש לו רק פחות מכדי שביעה אי"צ להפריש יותר בשביל לקיים את המצות נתינה, ועי' **בנוב"י** (סי' רא).

ו. והן מחלקין ביניהם

**הרמב"ם** בפיהמ"ש, **והרא"ש**, פי' שמחלקין ביניהן בשוה, ומבואר דבכה"ג לא חזר הדין להיות כלשו"פ שדינו בעזיבה בעלמא, אלא העניים בינם לעצמם מחלקים בשוה, ויד כולם שוה בזה.

# פרק ח משנה ז

א. שיעור נתינת צדקה מהקופה

במשנה מבואר שנותנין לעני העובר ממקום למקום שיעור מככר בפונדיון, והיינו שיעור ב' סעודות, כמבואר **בגמ'** שבת קיח. **וברש"י** שם, ומתני' איירי בעובר ממקום למקום, ופי' **רש"י** (שבת קיח.) שאינו לן בלילה אצלם, והיינו דלהכי נותנים לו פרנסת יום א'. והטעם משום שחיוב נתינת צדקה הוא כפי הצורך, ונצרך לו רק סעודתו של אותו יום, כיון שביום הבא הולך למקום אחר ויקבל מאותו מקום. אבל אם נשאר כל השבוע צריך ליתן לו שיעור של שבוע.

והק' **האחרונים** דהלא בצדקה ילפי' שצריך ליתן די מחסורו אשר יחסר לו, ודרשינן בכתובות סז אפי' עבד לרוץ לפניו, ומ"ש כאן שנותנין לו רק כפי צרכו ליום אחד. ומצינו בזה כמה תירוצים; **בתוספתא** (פ"ד ה"ח) מסיים בסיפא דמתני' 'בד"א בזמן שאין מכירין אותו אבל בזמן שמכירין אותו אף מכסין אותו', וכ"ה **ברמב"ם** (פ"ז מהל' מתנו"ע ה"ח), וכ"כ **הריטב"א** (ב"ב ט.), ומבואר שמעיקר הדין צריך ליתן לו די מחסורו ורק באין מכירין אותו יש את שיעור המשנה.

**בשטמ"ק** (כתובות סז) **הביא** מהגאונים שדין די מחסורו הוא רק בעני שאינו מפורסם בעניות שעושין לו כבוד כדי שלא יתפרסם אבל עני שנתפרסם אין לו אלא כא' מעניי ישראל, והוכיח כן ממעשה דר' נחמי' שם, ע"ש. [וע"ע **במאירי** שם דכ' דאף אם העני מתפרנס דרך כבוד צריך ליתן לו, ואדרבה ראוי להפליגו במתנות, כי העניים חוששין לייחוסם ומדרגת מעלתם ואין עושים כן משום תענוג אלא מדרך מעלה להסתיר דלותם מבני אדם].

עוד תירץ **בשטמ"ק** בשם **תלמידי רבינו יונה** שדין די מחסורו זה רק בעשיר שירד מנכסיו שהוא מורגל מתחלה בתענוגים גדולים אבל בשאר עניים שלא הורגלו בכך לא מחייב כולי האי, וכ"כ **בחי' אגדות המהרש"א** (כתובות שם).